

КЕРАМИЧНИ ПРОИЗВОДСТВЕНИ ЦЕНТРОВЕ В АВГУСТА ТРАЯНА II – IV В.*

Мария Иванова

През 45 г. от н. е. земите между Стара планина, Егейско, Мраморно и Черно море са присъединени към Рим като прокураторска провинция под името Тракия. До края на I в. почти нищо не е направено по благоустройството на новоизградената провинция и едва в началото на II в., при управлението на император Траян (98 – 117), се създават условия за интензивно развитие на производителните сили. Започва усилено градостроителство, което е благоприятствувано от установения сравнително траен мир. На всички новопостроени градове е дадено фамилното име на император Траян – Улпий. Сред тях са Сердика, Пауталия, Никополис ад Иструм, Августа Траяна и пр.¹

Августа Траяна е организиран като гръцките градове с перигринално право и още с основаването си е издигнат в ранг на муниципия. Към края на II в. в града започва истински икономически и културен разцвет, който обхваща периода до към средата на III в. – управлението на Антонините (96 – 192) и Северите (193 – 235)². Към него са придадени обширни територии, подчинени му административно, икономически и културно. Северната граница на градската територия е на около 100 км от Августа Траяна, минавайки приблизително на 32 км югозападно от Никополис ад Иструм. На запад градската територия има обща граница с територията на Филипопол, която вероятно е минавала някъде между с. Рупките, Чирпанско, и Циле (с. Черна гора) – пътна станция на територията на Филипо-

* Тази статия е част от дипломната ми работа на тема “Керамично производство на територията на Августа Траяна през римската епоха II – IV в.”, защитена през 1996 г. пред катедра “Стара история, археология и етнография” към Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”. Използвам възможността да благодаря още веднъж на научния си ръководител н. с. Красимир Калчев от ИМ – Стара Загора за помощта, която ми оказва.

пол. По всяка вероятност територията на юг достига далеч под р. Марица, а на югоизток граничи с територията на Хадрианопол. Източната граница се простира до към Сливен (табл. 1).³

Интензивното развитие на градския живот в началото на II в. и масовата миграция от малоазийските провинции повлияли силно върху занаятчийското производство в Августа Траяна като цяло и най-вече върху производството на керамични изделия.

При построяването на своите работилници грънчарите се насочват към места, разположени до находища на доброкачествена глина, годна за формуване на керамична продукция. При керамичните центрове на територията на Никополис ад Иструм производствените съоръжения са открити в непосредствена близост до кариерите за глина⁴. За съжаление кариерите, които са доставяли глина за работилниците в и около Августа Траяна, не са известни. Изхождайки от презумпцията, че съоръженията за производство на керамични изделия трябва да се намират в близост до кариерите за глина, логично е да предположим, че находищата на глина трябва да се търсят някъде около града. Основание за това предположение дават и почвите, разпространени на територията на Августа Траяна, които са богати на глина⁵.

Направеният анализ на керамичните находки, както и резултатите от археологическите разкопки през последните години, потвърдиха функционирането на голям занаятчийски център в Августа Траяна. Открити са работилници и пещи за изпичане на глинени съдове, разположени в различни части както вътре, така и в непосредствена близост извън крепостните стени. Досега в и около града са открити три центъра за производство на антична керамика (табл. 2).⁶

Първият производствен център е разположен в района на югозападния некропол на Августа Траяна. Той се намира на 200 м югозападно от югозападната порта и на 250 м от южната порта на града (табл. 2). Разкритите от 1976/77 и 1988 г. гробове характеризират некропола като един от най-интензивно използваните през периода II – края на IV в. В района, проучен през 1988 г., се откриха седем пещи за изпичане на керамика и две ями с изхвърлена бракувана продукция⁷. Откритите пещи могат да се разделят на три типа:

А. ПЕЩИ С ПРАВОЪГЪЛНА СКАРА И ЕДИН ПОДПОРЕН СТЪЛБ. Към него спадат откритите пещи № 1 и № 2, както и пещ № 7, която е силно разрушена. Този тип пещи не фигурира в класификацията на Богдан Султов. По наше мнение те могат да я допълнят

като тип II-г. Тези пещи са произлезли от по-ранните “пещи с езичест подпорен стълб”, които като тип са известни от IV в. пр. Хр. и са доста разпространени през елинистическо и римско време⁸.

Б. ПЕЩИ С НЕПРАВИЛНА ЕЛИПСОВИДНА ФОРМА И ДВА ПОДПОРНИ СТЪЛБА. Към този тип спада пещ № 3, открита при проучванията през 1986 г., но за съжаление силно разрушена. По класификацията на Б. Султов този тип пещи се отнасят към тип II-б – “пещи с правоъгълна скара и два подпорни стълба”. Такива пещи се откриват в керамичните центрове край Хотница и Бугово. Те са функционирали от края на II до началото на IV в. Напълно аналогични са пещите от Олбия – тип II, датирани от I в. пр. Хр. до I в. сл. Хр.⁹

В. ПЕЩИ С КРЪГЛА СКАРА И ЕДИН ПОДПОРЕН СТЪЛБ. Към тези пещи спадат №№ 4, 5 и 6, които могат да се определят като тип I-б по класификацията на Б. Султов. Този тип е най-често срещаният в нашите керамични центрове както при вкопаните, така и при полувкопаните грънчарски пещи¹⁰. Аналогични по форма пещи са разкрити в Алтимир¹¹, Нове¹², Олбия¹³, Ромула¹⁴, Марцианопол¹⁵, Миказаса¹⁶.

Вторият керамичен център се намира в района на източния некропол на Августа Траяна и е разкрит през 1986 г. (табл. 2). Отстои на 160 м извън крепостната стена. В него е открита пещ за изпичане на съдове, както и част от голям басейн за вода¹⁷. Пещта е аналогична на пещи №№ 1, 2 и 7 от първия керамичен център и принадлежи на тип II-г по класификацията на пещите от първия център (вж. тип А).

Третият център за производство на керамика е открит през 1987 г. при археологически разкопки на обект “Младежки дом”. Той се намира вътре в античния град, на централната улица *cardo maximus*, и е на 35 м от южната порта на Августа Траяна. Открити са останки от разрушена пещ за изпичане на керамика – фрагменти от скара и голямо количество фрагментирана и бракувана продукция. Поради голямата степен на разрушеност не може да се посочи към кой от изброените типове принадлежи¹⁸.

Стратиграфските данни и анализът на открития керамичен и нумизматичен материал дават основание пещите от първия керамичен център на Августа Траяна да се датират в хронологичните граници от началото на III до първите десетилетия на IV в. За *terminus ante quem* трябва да се посочи намиращият се под пещ № 5

гроб № 77 от югозападния некропол с материали от края на II и началото на III в., а също това, че стратиграфски пещи №№ 1 и 2 са по-високо от гробовете №№ 26 и 30, в които има материали, датирани през втората четвърт на II в. След прекратяване на дейността си пещи №№ 1, 2 и 5 са използвани като боклучни ями за изхвърляне на бракувана и фрагментирана керамика. Разрушаването на всички пещи или *terminus post quem* може да се отнесе към края на III и първите десетилетия на IV в., тъй като пещи №№ 1, 2, 4, 6 и 7 са разрушени от гробове, датирани с материали – глинени съдове, фибули и токи от същото време¹⁹.

За точното датiranje на втория керамичен център помагат откритите в границите на местата с бракувана керамика монети. Най-ранните са от времето на Септимий Север (193 – 211), а най-късните от времето на Константин I (303 – 337). Те определят и хронологическите граници на съществуването и функционирането на тази работилница – края на II – първите десетилетия на IV в.²⁰

За датiranje на третия производствен център, вътре в града, помага разкритата там антична сграда. Пластът, наситен с керамика от пещта, се отнася към втори строителен период на сградата, датиран с монети от началото на III до третата четвърт на IV в.²¹

Особен интерес представлява откриването на гробове от югозападния некропол и източния некропол с датирани материали от III в., т. е. синхронни с пещите. Този факт е доста изненадващ поради това, че се нарушава един от най-строгите спазваните канони – за светостта на “градовете на мъртвите”. Изнасянето на керамичните пещи извън крепостните стени вероятно трябва да се свърже с едикта на Каракала (198 – 217), постановяващ изнасянето на производството извън крепостните стени, за да се запази чистотата на въздуха в града и поради противопожарни съображения. Въпреки всичко това не обяснява построяването на пещите в още действащи некрополи. Много вероятно е пещта от третия производствен център да е била употребявана за подготовка на съдовете за изпичане, а самото то да е ставало извън стените на града. Въпреки че предположението е вероятно, надали древните майстори са усложнявали допълнително своята работа. Остава да приемем, че пещите са били изместени върху още действащите некрополи, а съображението за това засега не е известно. Въпросите кой и защо е разрешил преместването, остават в сферата на догадките и предположенията, докато не намерят задоволително и разумно обяснение. Из-

ползуването на некрополите за чисто производствени цели се среща, макар и рядко, и в други части на Римската империя²². Подобен е случаят в западния некропол на COLONIA CLAUDIA ARA AGRIPPINENSIIUM (дн. Кьолн), където въпросите също са оставени открити²³.

Откритите три центъра за производство на керамика в Августа Траяна доказват наличието на интензивно керамично производство през III в. След като първоначално нуждите от керамични изделия се задоволяват чрез внос, през III в. в града се развива силно местно производство, повлияно главно от малоазийските производствени центрове.

Освен трите керамични центъра в Августа Траяна, в нейната градска територия е разкрит и проучен още един център, разположен в тракийската вила "Чаталка"²⁴. За наличието на други производствени центрове може само да се предполага. Но най-вероятно е всяко по-голямо селище да е имало керамична работилница. Въпреки добрите комуникации по онова време, надали майсторите са поемали риска да прекарват една нетрайна и чуплива стока на подалечни разстояния. Това наше предположение се потвърждава и от факта, че на около 1 км от с. Караново, Новозагорско, са открити керамични пещи с наредена в тях продукция, които за съжаление не са публикувани²⁵. Следователно в близко време трябва да очакваме откриването и на други керамични пещи в близост до античните селища от територията на Тракия.

БЕЛЕЖКИ

¹ История на Стара Загора. С., 1966, с. 17; История на България. С., I, 1979, с. 286–290; Велков, В. Българските земи под римска власт (I – VI в.). – Векове, 1979, № 5, с. 24; Николов, Д. Поява и развитие на градовете на Балканския полуостров. – В: Марица изток. Археологически проучвания, т. I, 1991, с. 86; Реформите в Тракия и Мизия след Диоклециан. – В: Марица изток. Археологически проучвания, т. III, 1995, с. 175; Иванов, Т., Р. Иванов. Никополис ад Иструм. С., т. I, 1994, с. 6.

² История на Стара Загора, с. 18–22; Николов, Д. Организация на градовете в Римска Тракия. – В: Първи национален симпозиум. "Поселищен живот в Тракия", Ямбол, 1982, с. 98.

³ Димитров, Д. П. За стратегиите и териториите в римска Тракия. – ГНМ, 1932/34, с. 133–135; Геров, Б. Северната граница на провинция Тракия. –

ИАИ, XVII, 1950, с. 25; **История** на Стара Загора, с. 23; **Герасимова-Томова, В.** За границата между териториите на градовете Августа Траяна и Хадрианопол през III в. – В: Родопски сборник, V, 1983, с. 183–185; **Велков, В.** Нови данни за територията на Никополис ад Иструм и за северната граница на провинция Тракия през II в. – Археология, 1986, №2, с. 2.

⁴ **Sultov, V.** Ceramic Production on the Territory of Nicopolis ad Istrum (2nd–4th–Century) – ТАВ, I, 1985, p. 44.

⁵ **Гюров, Г., Б. Колчева.** Почвознание, С., 1969, с. 308, 321–329.

⁶ **Калчев, Кр.** Спасителни разкопки в Югозападния некропол на Августа Траяна (Стара Загора). – АОР през 1988, С., 1989, с. 73–75; Спасителни разкопки в югозападния район на античния некропол на Августа Траяна (Стара Загора). – АОР през 1989, 1990, с. 85.

⁷ **Kalčev, Kr.** Zur Herstellung der Antiken Keramik in Augusta Trajana (Stara Zagora). – RCRF, XXIX/XXX, 1991, S. 245.

⁸ **Sultov, V.** Ceramic Production..., p. 40–42; **Константинов, К.** Пещ за строителна керамика при с. Драгановец, Търговишко. – МПК, 1970, № 4, с. 11–13.

⁹ **Sultov, V.** Ceramic Production..., p. 40, Т.Х, 2г; **Рыбаков, Б. А.** Керамическое производство и античные керамические строительные материалы. – Археология СССР, САИ, Г.1–20, 1966, с. 11, Т. 1–2.

¹⁰ **Sultov, V.** Ceramic Production... p. 39, Т. Х, 2 б.

¹¹ **Николов, Б.** Грънчарска пещ при с. Алтимир. – Археология, 1961, № 4, с. 51–52.

¹² **Митова - Джонова, Д.** Пещи за керамика и керемиди от Нове. – Археология, 1966, № 1; с. 38–44.

¹³ **Рыбаков, Б. А.** Керамическое..., с. 11, Т. 1–1, 3–8.

¹⁴ **Popilian, G.** Ceramika romana din Oltenia, Craiova, 1976, p. 1.

¹⁵ **Minčev, A. und P. Georgiev.** Marcianopolis-ein neues Zentrum der Keramikproduktion im 2–6 Jahrhundert RCRF, XXIX/XXX, 1991, S. 22 abb.6, 6a.

¹⁶ **Mitrofan, I.** Les recherches archéologiques dans le centre céramique de Micasasa. – RCRF, XXIX/XXX, 1991, p. 173–174, fig. 3, 4, 5.

¹⁷ **Kalčev, Kr.** Zur Herstellung..., S. 247, abb.21.

¹⁸ *Ibid.*, с. 248.

¹⁹ **Калчев, Кр.** Спасителни разкопки в югозападния некропол..., с. 75.

²⁰ Информация от полевата документация на ИМ – Стара Загора. По данни на разкопвача.

²¹ **Николов, Д. и Кр. Калчев.** Разкопки на обект “Младежки дом” в Стара Загора през 1982 г. – ИМЮИБ, IX, 1986, с. 43; **Kalčev, Kr.** Zur Herstellung..., S. 248–249.

²² **Schauerte, G.** Die Töpfereibeizirk am Bahnhofsvorplatz in Köln. – Kölner Jahrbuch, 27, 1994, S. 520.

²³ Spiegel, E. M. Die Römische Westnekropole an der Aache ner Strasse in Köln. Ansatz zu einer Strukturanalyse. – Kölner Jahrbuch, 27, 1944, S. 599–600, abb.1 und 2.

²⁴ Николов, Д. Тракийската вила Чаталка, Старозагорско. – РП, XI, 1984, с. 32–36, 40.

²⁵ За предоставената ми информация благодаря на колегите Веселин Игнатов от ИМ – Нова Загора и д-р Борис Борисов от АМ “Марица изток” – гр. Раднево.

СЪКРАЩЕНИЯ

АОР – Археологически открития и разкопки

ГНМ – Годишник на Народния музей

ИАИ – Известия на Археологическия институт

ИМЮИБ – Известия на музеите от Югоизточна България

САИ – Свод археологических источников

РП – Разкопки и проучвания

RCRF – REI Cretarie Romanae Fautorum

ТАВ – Terra Antiqua Balcanica

